

Inför ny järnvägstunnel vid Rämshyttan

Arkeologisk utredning

Sör-Sellnäs 27:11, Vallsta 4:11, Koppalahyttan 12:8 m.fl.
Stora Tunå och Silvbergs socknar
Borlänge och Sätters kommuner
Dalarnas län
Dalarna

Henrik Runeson

Inför ny järnvägstunnel vid Rämshyttan

Arkeologisk utredning

Sör-Sellnäs 27:11, Vallsta 4:11, Koppalahyttan 12:8 m.fl.
Stora Tuna och Silvbergs socknar
Borlänge och Sätters kommuner
Dalarnas län
Dalarna

Henrik Runeson

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2019

Samtliga foton av Henrik Runeson.

Omslag: Vy från öster ovanför järnvägstunnelns västra mynning.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande MS2012/02954.

ISBN 978-91-7453-814-4

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Målsättning	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Genomförande	6
Utredningsresultat	6
Referenser	11
Otryckta källor	11
Tekniska och administrativa uppgifter	12
Bilagor	13
Bilaga 1. Objektsbeskrivningar	13
Bilaga 2. Schaktbeskrivningar	14
Bilaga 3. Anläggningsbeskrivningar	16

Figur 1. Utredningsplatsens läge markerat med en röd ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har efter beslut av Länsstyrelsen Dalarna (dnr 431-9845-2018) utfört en arkeologisk utredning inför en ny järnvägstunnel vid Rämshyttan på båda sidor gränsen mellan Borlänge och Sätters kommuner. Vid utredningen, som omfattade inventering och sökschaktning med grävmaskin, framkom två övriga kulturhistoriska lämningar i form av en vid hyggesplöjning skadad kolbotten samt ett spismursröse som dateras till tiden efter 1850. Inga fornlämningar påträffades inom ramen för uppdraget.

Inledning

En arkeologisk utredning för en ny järnvägstunnel vid Rämshyttan, cirka 2 mil sydväst om Borlänge, utfördes under våren/försommaren 2019 av Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) efter beslut av Länsstyrelsen Dalarna (dnr 431-9845-2018). Utredningen omfattade ett 10 hektar stort område både norr och söder om det befintliga järnvägsspåret.

Målsättning

Syftet med utredningen var att fastställa om några fornlämningar fanns inom det område som berördes av arbetet för järnvägstunneln samt i de fall nyupptäckta fornlämningar påträffades göra en preliminär avgränsning av dem.

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet bestod av ett kuperat skogsområde, där stora delar innefattade avverkade hyggen. Området omfattade ytor både norr och söder om den befintliga järnvägen, samt ovanför den nuvarande järnvägstunneln. Cirka 500 meter väster om utredningsområdet ligger sjön Rämen, belägen på en nivå av 245 meter över havet.

Nivån över havet innebär att området ligger ovanför den högsta kustlinjen. Men människor kan ha rört sig i området sedan inlandsisen smälte för 10 000 år sedan. Enstaka lösfynd av en skafthålsyx och en skärvestensförekomst i utredningsområdets närområde talade för att det vid utredningen fanns potential att finna fynd och boplatslämningar från olika delar av stenålder och möjligen även senare delar av förhistorien. Fyndet av en skafthålsyx vid järnvägsbygget kring Rämshyttans före detta station 1878 (L2000:8479, RAÄ Silvberg 199:1) pekar särskilt ut perioden senneolitikum- äldre bronsålder. Skärvestensförekomsten (L2001:6116, RAÄ Grangärde 425), som kan indikera en förhistorisk boplat, påträffades på en av de mindre öar som ligger i sjön Rämen.

De flertaliga kolbottarna söder om utredningsområdet, vilka påträffats vid inventeringar för projektet ”Skog och historia”, indikerade att liknande lämningar kunde förväntas inom den aktuella området. Närheten till Rämshyttebruk, som först nämns 1634 för att sedan upphöra 1903, gör att behovet av träkol under en lång tid varit stort i trakten.

Genomförande

Utredningen inleddes med en inventering av hela området. Inom ytor som bedömdes som boplatsslägen, alltså möjliga fornlämningar, grävdes sedan sökschakt med grävmaskin. I samband med schaktningen rensades schakten grovt med fyllhammare och i vissa fall med finare redskap som skärslev.

Utredningsresultat

Vid inventeringen bedömdes inom området totalt fyra ytor som möjliga boplatsslägen (objekt 1–3 och 5) från förhistoriska perioder. Dessutom noterades ett väl uppbyggt spismursröse (objekt 4) inom ett område med mindre mängder slagg. Spismursrösets karaktär och läge nära tunnelmynningen för järnvägen som byggdes 1874 antyder ett samband med detta bygge, varför lämningen inte bedöms vara äldre än 1850 och därmed klassas som *övrig kulturhistorisk lämning*.

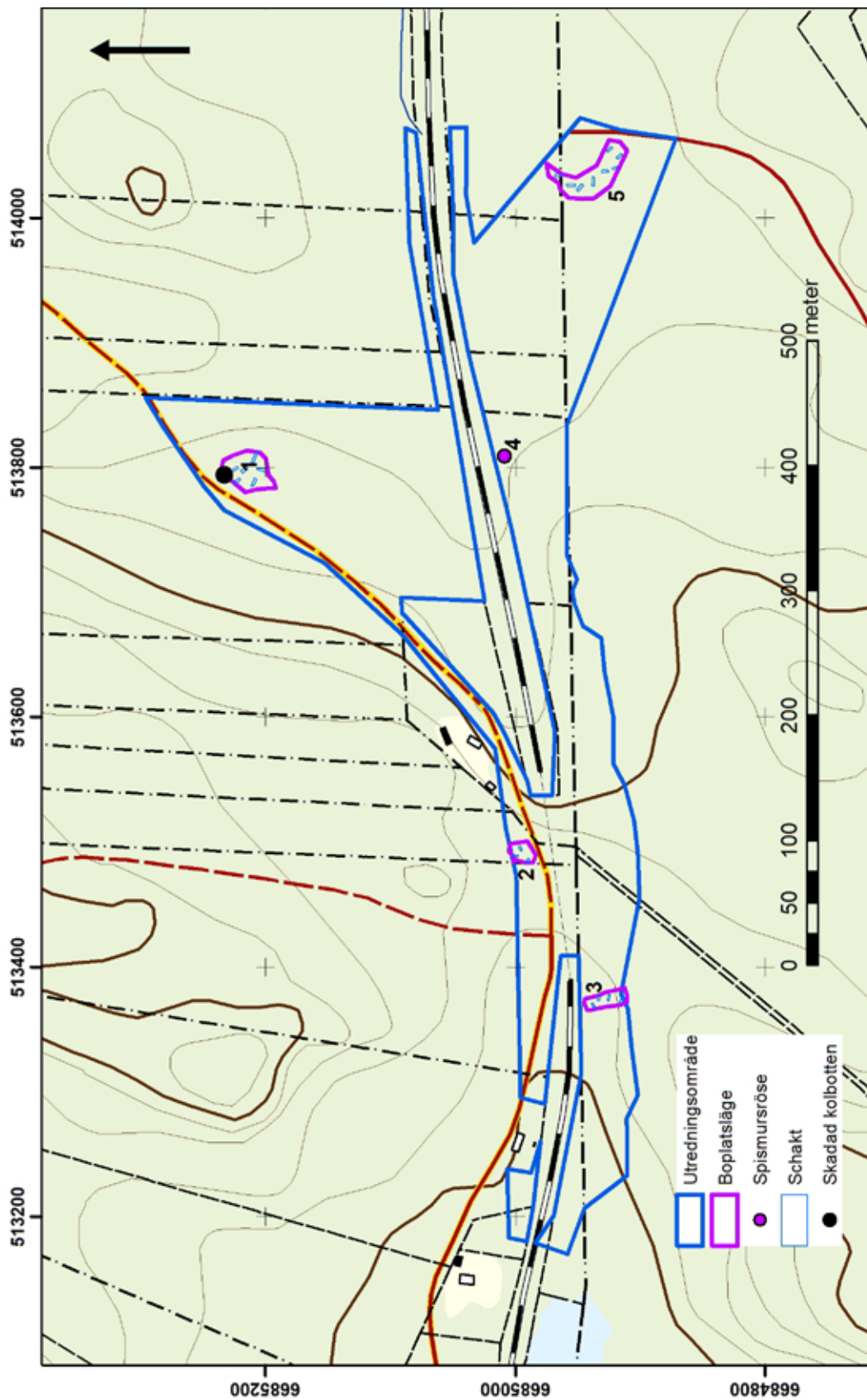
Figur 2. Spismursröset (objekt 4) sett från väster.

I samband med utredningsgrävningen för de fyra utpekade boplatsslägena framkom inga spår efter förhistoriska aktiviteter. Vid schaktningar inom objekt 1 kunde dock rester efter en av hyggesplöjning förstörd kolbotten (A1) noteras. Tjockare lager med kol från denna lämning framkom i två av schakten och kolbottens storlek kunde uppskattas till minst 8 meter i diameter med ett upp till 0,25 meter tjockt lager kol och sot. Den skadade kolbotten bedöms som en *övrig kulturhistorisk lämning*.

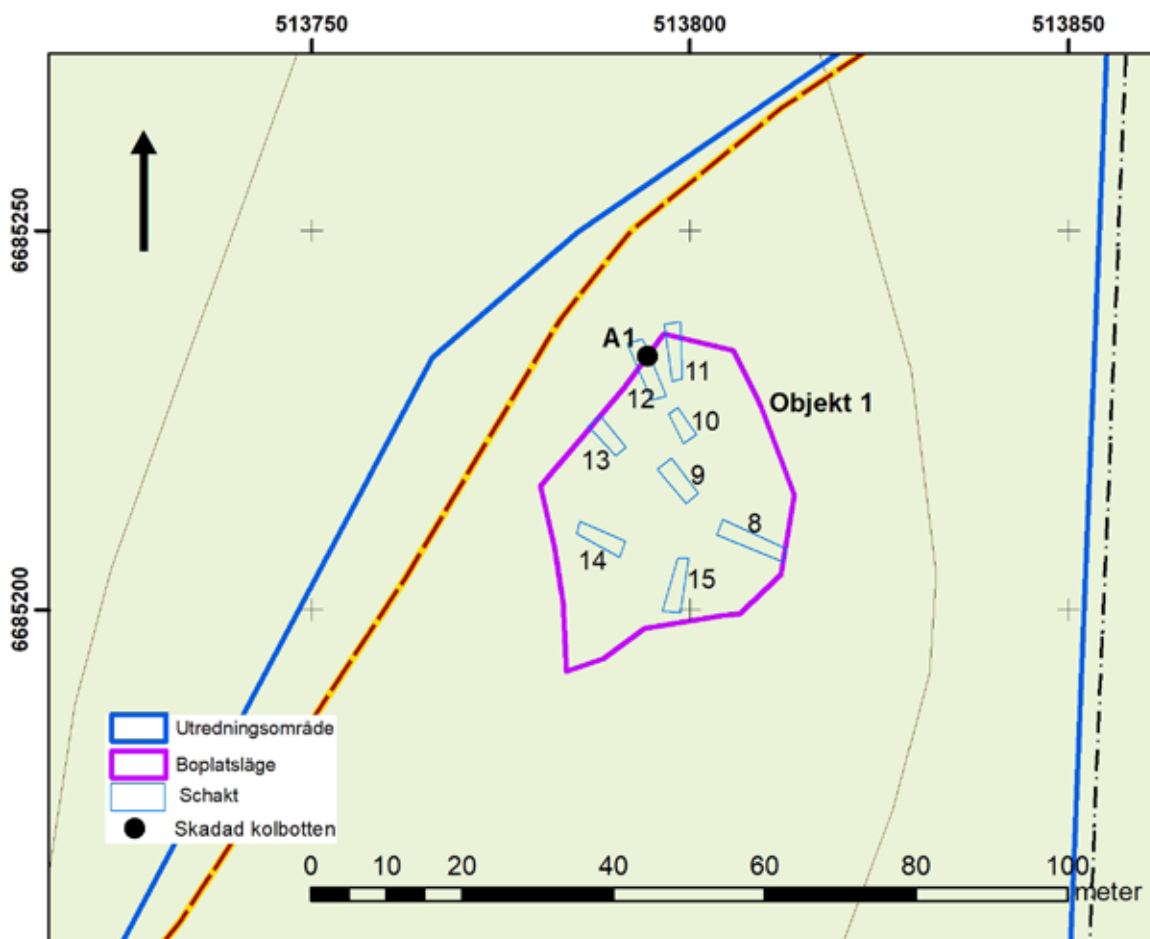
Tabell 1. Objekt som noterats vid inventering. Boplatsslägena utredningsgrävdes.

Objekt	Typ	Storlek (m)	Antal schakt	Resultat	Status
1	Boplatssläge	45×30	8	Inga fynd. Kolbotten (A1)	Övrig kulturhistorisk lämning (A1)
2	Boplatssläge	25×20	3	Inga fynd eller anläggningar	Ej fornlämning
3	Boplatssläge	30×15	4	Inga fynd eller anläggningar	Ej fornlämning
4	Spismursröse	3×3	–	–	Övrig kulturhistorisk lämning
5	Boplatssläge	70×20	11	Inga fynd eller anläggningar	Ej fornlämning

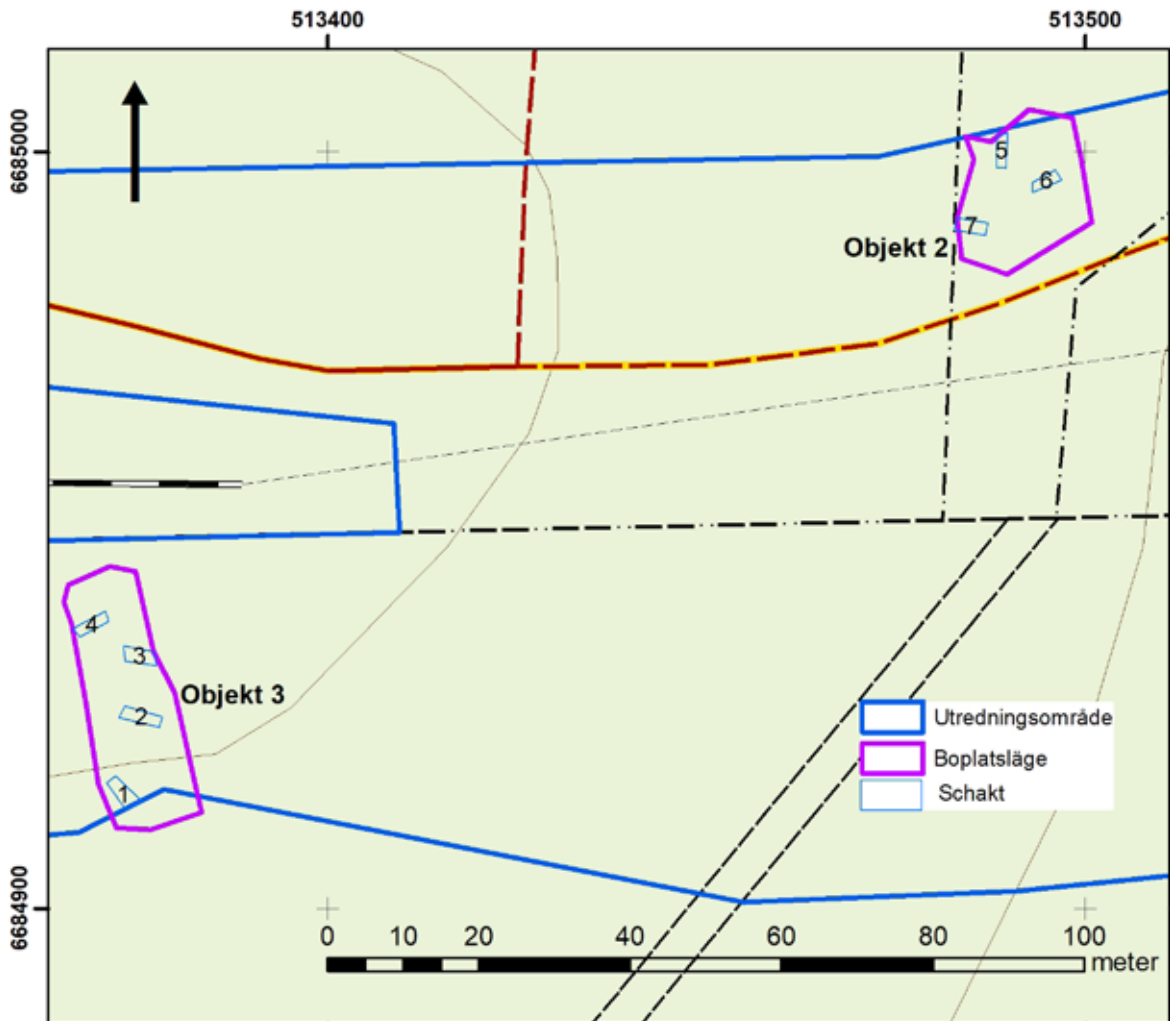

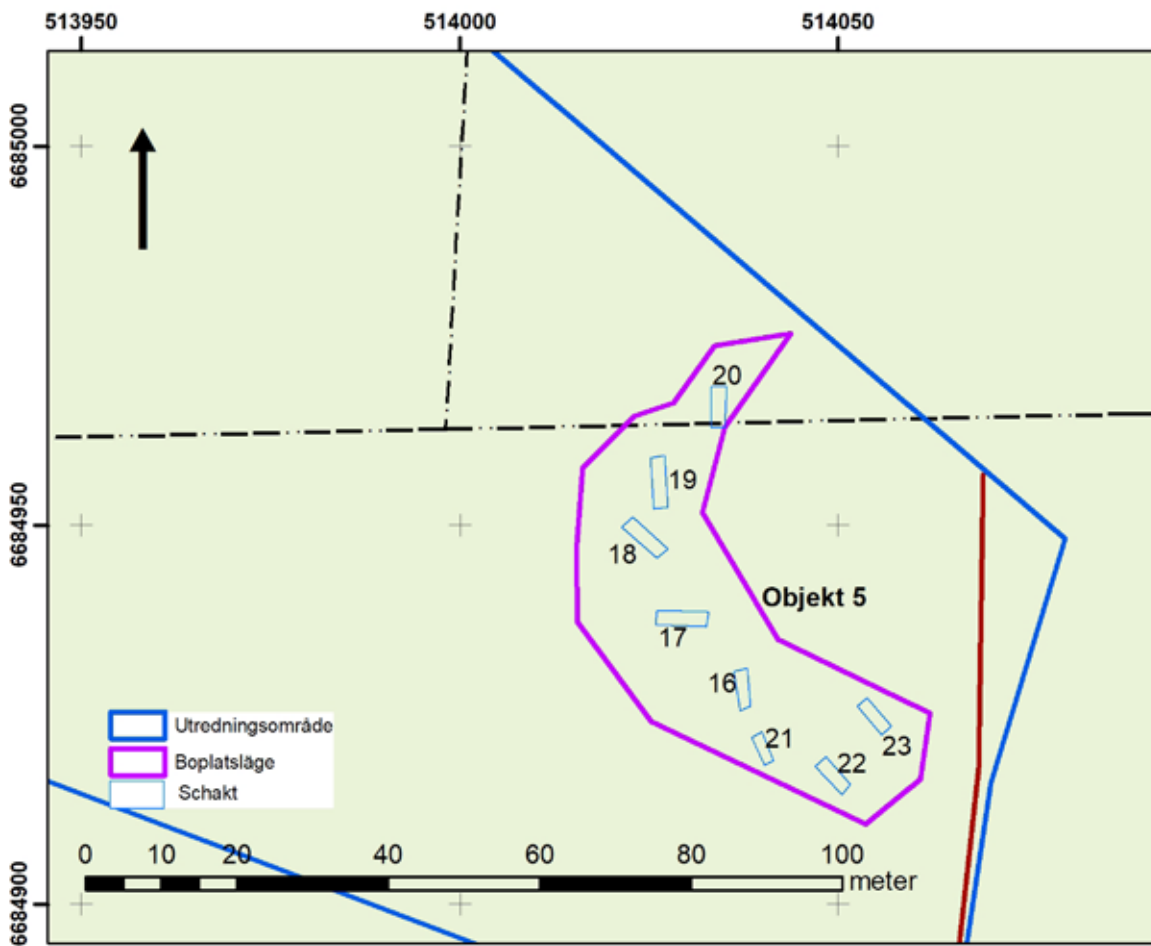
Figur 3. Översikt av utredningsområdet med de fem noterade objekten utmärkta. Skala 1:4 000.

Figur 4. Detalj över objekt 1 med schakt och läget för den påträffade kolbotten. Skala 1:1 000.

Figur 5. Detalj över objekt 2 och 3 med schakt markerade. Skala 1:1 000.

Figur 6. Detalj över objekt 5 med schakt markerade. Skala 1:1 000.

Referenser

Otryckta källor

Samrådshandling. Rämshyttetunneln, Bergslagsbanan. Borlänge kommun och Säter kommun. Dalarnas län. PM Kulturmiljö 2018-02-15. Trafikverket. Författare Hans Antonson och Helena Fennö.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM19020
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-9845-2018, 2019-03-05
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk utredning
<i>Undersökningsperiod:</i>	25 april och 17–18 juni 2019
<i>Personal:</i>	Henrik Runeson (projektledare) Oskar Spjuth
<i>Landskap:</i>	Dalarna
<i>Län:</i>	Dalarna
<i>Kommun:</i>	Borlänge och Säter
<i>Socken:</i>	Stora Tuna och Silvberg
<i>Fastighet:</i>	Sör-Selnäs 27:11, Vallsta 4:11, Koppslahyttan 12:8 m.fl.
<i>Fornlämning:</i>	–
<i>Fastighetskarta:</i>	12f7d Rämshyttan SÖ
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X668499/Y513200
<i>Inmätningssmetod:</i>	GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	5 st fotografier förvaras hos ATA.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

Bilaga 1. Objektsbeskrivningar

Objekt 1. Boplatsläge, 45 × 30 meter stort. Läget består av en svagt sydöstsluttande plåtå i ett hygge. Läget begränsas av mindre höjdryggar i Ö och SV samt en fuktig sänka i S. Cirka 20 meter S om skogsväg.

Objekt 2. Boplatsläge, 25 × 20 meter stort. Liten, svagt sydsluttande plåtå i gles tallskog. I V begränsad av en något blockig höjdrygg. Läget som fortsätter något åt N avgränsas också av en något blockig höjdrygg (utanför utredningsområdet). Mot Ö vidtar en tämligen brant sluttning. I S ligger en skogsväg.

Objekt 3. Boplatsläge, 30 × 15 meter stort. Nord-sydligt orienterat sadelläge begränsad i V av en stenig höjdrygg och i Ö av en lägre höjdrygg. I N vidtar en brant ned mot järnvägen

Objekt 4. Spismursröse, 3 × 3 meter stort och 0,5 meter högt. Syns som en kallmurad ram bestående av 0,20–1,0 meter stora stenar i 3–4 skikt. Stenarna förefaller vara sprängda och skulle kunna härröra från järnvägstunneln från 1870-talet. Trä och kol påträffades ovanpå konstruktionen, ovanpå torven. Den kallmurade kanten syns väl i väster och söder. Omgiven av fyra ”kulturstubbar”. Cirka 2 meter NÖ om stenramen finns ett 2 × 2 meter stort område med spridd slaggsten, varav flera är gröna och glasartade – industrislagg från Rämshyttan?

Objekt 5. Boplatsläge, 70 × 20 meter stort. Består av en plan yta som i S begränsas av en svag höjdrygg och i N av en fuktigare område. Gles tallskog. Strax N om vändplats för skogsväg.

Bilaga 2. Schaktbeskrivningar

Objekt 3

Schakt 1. 5 × 1,5 meter stort och 0,25 meter djupt (N–S). Torv 0,10 meter tjock följt av mycket stenig morän med stenar upp till 0,40 meter stora. Grusig gulbrun sand.

Schakt 2. 6 × 1,5 meter stort och 0,30 meter djupt (Ö–V). Torv 0,10 meter tjock följt av stenig morän med stenar upp till 0,20 meter stora. Grusig gulbrun sand.

Schakt 3. 6 × 1,5 meter stort och 0,30 meter djupt (Ö–V). Torv 0,10 meter tjock följt av något stenig morän med stenar upp till 0,20 meter stora. Grusig gulbrun sand.

Schakt 4. 7 × 1,5 meter stort och 0,35 meter djupt (Ö–V). Torv 0,10 meter tjock följt av mycket stenig morän med stenar upp till 0,50 meter stora. Grusig gulbrun sand.

Objekt 2

Schakt 5. 4 × 1,5 meter stort och 0,25 meter djupt (N–S). Gräsbevuxen torv 0,10 meter tjock följt av stenig morän med stenar upp till 0,20 meter stora. Under moränen fanns gulbrun siltig sand.

Schakt 6. 9 × 1,5 meter stort och 0,25 meter djupt (Ö–V). Torv 0,10 meter tjock följt av siltig gulbrun sand. Stenigt i ett stråk över schaktet i västra delen. Möjlig sentida husgrund bestående av stenar upp till 0,40 meter stora. Fynd av glasflaska från andra halvan av 1900-talet samt ett par tegelstenar och en störning centralt i schaktets längdriktning, möjlig innervägg. Grusig gulbrun sand.

Schakt 7. 6 × 1,5 meter stort och 0,20 meter djupt (Ö–V). Torv 0,10 meter tjock följt av stenig morän med stenar upp till 0,30 meter stora. Undergrunden bestod av brun sand.

Objekt 1

Schakt 8. 9,5 × 1,6 meter stort och 0,30 meter djupt (N–S). Torv 0,10 meter följt av något stenig podsol med en undergrund av gulbrun siltig sand.

Schakt 9. 7 × 1,6 meter stort och 0,25 meter djupt (NV–SÖ). Torv 0,05 meter tjock följt av något stenig podsol med en undergrund av gulbrun siltig sand.

Schakt 10. 5,5 × 1,6 meter stort och 0,20–0,35 meter djupt. Torv 0,05 meter tjock följt av något stenig podsol med en undergrund av gulbrun siltig sand.

Schakt 11. 8 × 1,6 meter stort och 0,20–0,35 meter djupt (N–S). Något stenig siltig sand. Podsol med 0,05–0,15 meter tjockt blekjordslager följt av gulbrun sand. I N delen av schaktet, i synnerhet i NV delen, fanns direkt under torven ett sotigt lager med rikligt kolinnehåll 0,05–0,15 meter tjockt. Kollagret, som i schaktet sträcker sig över 5 meter, tolkas som rester efter en av hyggesplöjning förstörd kolbotten (A1).

Schakt 12. 10 × 1,6 meter stort och 0,40 meter djupt (N–S). Torv 0,05 meter tjock följt av 0,05–0,25 meter tjockt sotigt lager med kol (tillhörande den sönderplöjda kolbotten A1). I S delen av schaktet upphör det sotiga lagret vidtog podsol med enstaka stenar upp till 0,20 meter stora). Det svarta lagret täcker schaktets 8 nordligaste meter.

Schakt 13. $5,5 \times 1,6$ meter stort och 0,25 meter djupt (NV-SÖ). Torv 0,10 meter tjock följt av stenig sand, podsol. Blekjord 0,05 meter följt av gulbrun sand.

Schakt 14. $6 \times 1,6$ meter stort och 0,25 meter djupt (NV-SÖ). Torv 0,10 meter tjock följt av gulbrun sand med stenar, upp till 0,15 meter stora.

Schakt 15. $8,5 \times 1,6$ meter stort och 0,30 meter djupt (N-S). Torv 0,10 meter tjock följt av gulbrun sand med stenar, upp till 0,20 meter stora.

Objekt 5

Schakt 16. $5 \times 1,6$ meter stort och 0,25 meter djupt (N-S). Torv 0,10 meter tjock följt av stenig och blockig morän, med stenar 0,05–0,80 meter stora följt av något siltig gulbrun sand.

Schakt 17. $7 \times 1,6$ meter stort och 0,40 meter djupt (Ö-V). Torv 0,10 meter tjock följt av mörk sumpig humus 0,25 meter tjock och sedan ljusgrå silt. Mycket stenigt och blockigt.

Schakt 18. $7 \times 1,6$ meter stort och 0,90 meter djupt (NV-SÖ). Torv 0,80 meter tjock bestående av mörk sumpig humus. I botten fanns stenig och blockig silt. Gränsar mot myrmark i N.

Schakt 19. $7 \times 1,6$ meter stort och 1,30 meter djupt (NV-SÖ). Torv 1,20 meter tjock bestående av mörk sumpig humus följt av stenig silt. Bevarade trädstammar mot botten av torven. Gränsar mot myrmark i N.

Schakt 20. $6,5 \times 1,6$ meter stort och 1,20 meter djup Torv 1,10 meter tjock bestående av mörk sumpig humus följt av stenig silt. Gränsar mot myrmark i N.

Schakt 21. $4,5 \times 1,6$ meter stort och 0,25 meter djupt (NÖ-SV). Torv 0,10 meter tjock följt av gråbrun stenig och siltig sand.

Schakt 22. $5 \times 1,6$ meter och 0,40 meter djupt (NV-SÖ). Torv 0,25 meter tjock följt av gråbrun stenig och siltig sand.

Schakt 23. $5 \times 1,6$ meter och 0,30 meter djupt (NV-SÖ). Torv 0,10 meter tjock följt av gulbrun stenig och siltig sand.

Bilaga 3. Anläggningsbeskrivningar

A1. Kolbotten, minst 8 meter stor. Formen är inte möjlig att urskilja i ytan på grund av kraftig hyggesplöjning. Anläggningen syntes i schakt 11 och 12.